

Sayı : 6

Yıl : 1990

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRK LÜK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

İstanbul - 1991

AŞKİ MUSTAFA EFENDİ
ve
MEDİNE TARİHİNE DÂİR ESERİ

İSMAİL E. ERÜNSAL *

Osmanlı devri tarih ve edebiyatını incelemek için gerekli başvuru eserlerinin bulunmayışı yanında kütüphanelerimizdeki bu devreye ait yüzbinleri geçen elyazmalarının henüz kataloglar halinde ilim aleminin istifâdesine sunulmamış olması, belli bir konu üzerinde çalışan araştırmacıları uzun zamana ihtiyaç gösteren hazırlık çalışmasına mecbur etmekte ancak bazı kereeler bu çalışmalardan dahi istenen sonuç alınmamaktadır. Ayrıca belli bir konu üzerinde çalışan ilim adamlarının yaptıkları araştırmaları diğer meslekdaşlarına duyuramamaları aynı konu üzerinde bazen aynı müessesede iki ayrı çalışmanın yürütülmesine sebep olmaktadır¹.

Osmanlı vakıf kütüphaneleri üzerine çalışmalarımı sürdürdüğüm sırada Medine'deki Osmanlı devri kütüphaneleriyle ilgili bazı bilgiler bulmak ümidiyle çeşitli kütüphanelerdeki bu konuyla ilgili eserleri incelemeye başladım. Üniversite Kütüphanesinde rastladığım üç ciltlik bir yazmada² Medine'deki kütüphanelerde mevcut bazı yazmaların tamiri ve ciltlenmesiyle ilgili bulduğum önemli bilgileri *Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluştan Tanzimata Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri* (Ankara 1988) adlı

* Prof. Dr. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

1 Üniversitelerimizde Eski Türk Edebiyatı üzerine yapılan tezlerle ilgili yeni çıkan bibliyografik bir çalışma, haberleşme eksikliğinden, aynı konuda iki ayrı üniversitede çalışma yapılabildiğini bazen de hakkında doktora tezi yapılmış bir konunun üzerinde tekrar tez çalışması yapılmaya başlandığını göstermektedir. Bkz. «Türk Üniversitelerinde Yapılan Eski Türk Edebiyatı Tezleri Bibliyografyası», s. 1 (Ocak 1991), sıra no. 89.16; 90.17; 7.7; 44.4; 68.28; 69.29.

2 Üniversite Kütüphanesi (İstanbul), T.Y. 1488-1490.

eserimde kullandığım gibi *Kütüphanecilikle İlgili Osmanlıca Metinler ve Belgeler* (İstanbul 1990) adıyla neşrettiğim antolojide de yayınladım. (s. 141-143). Özellikle üçüncü cildinde müellifin müşahedelerine dayanan bilgilerin bulunduğu bu eser ve müellifi hakkında mevcut başvuru kaynaklarımı, herhangi bir kayda rastlamak ümidiyle taradıysam da *Osmanlı Müellifleri*'ndeki «Derc edilmemiş Olan Tarih Kitapları» bölümünde bulunan «Ta'firü Ercâi'd-Devleti'l-Mecidiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye» (Aşkî Mustafa b. Ömer el-Kilisi) Türkçe, sene 1262, yazma. Kütüphane-i Umumide³ kaydı dışında bir kayda rastlayamadım. Eserden gerekli notları aldıktan sonra ilerde daha fazla malumat bulabilmek ümidiyle bu konudaki çalışmalarımı erteledim. Ancak *Türklük Araştırmaları Dergisi*'nin 5. sayısında yayımlanan (İstanbul 1990) meslekdaşım Doç. Dr. Orhan Bilgin'in «Aşkî Mustafa Efendi ve Aşk-nâmesi» başlıklı yazısını (s. 211-222) okuyunca bizimizin de aynı şahıs ve eserleri hakkında araştırma yapmakta olduğumuzu anladım.

Orhan Bilgin'in makalesinden anlaşıldığına göre Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine tarihiyle ilgili eserinin yanında Aşk-nâme, Vahdet-nâme, saki-nâme ve Miras-nâme gibi müstakil mesnevileri ve uzun münâcatlar, na'tlar, medhiyeler, kasideler, gazeller ve pek çok tarih manzumesi ihtiva eden «Behçe-i Letâif ve Lehve-i Maârif» adlı bir külliyyâtı mevcuttur⁴.

Doç. Dr. Orhan Bilgin mezkûr makalesinde Aşkî Mustafa Efendi'nin hayatı hakkında mevcut kaynaklarda herhangi bir kayda rastlamadığını belirttikten sonra «Bir de Arapçadan Türkçeye tercüme etmiş olduğu «Medine Tarihi» varmış. Bu tercümenin adı ve tercüme esas olan Arapça Tarihin adı ile kime ait olduğu bilinmemektedir» demektedir⁵. Orhan Bilgin'in bahsettiği eser benim daha önce üzerinde çalıştığım Üniversite Kütüphanesi T.Y. 1488-1490 numaralarda kayıtlı eserdir.

Eserin tam adı, Bursalı Mehmet Tahir Bey'in de tesbit ettiği gibi «Ta'firü Ercâi 'd-Devleti'l-Mecidiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi

3 *Osmanlı Müellifleri*, c. III (İstanbul 1342), s. 186.

4 Orhan Bilgin, «Aşkî Mustafa Efendi ve Aşk-nâmesi», *Türklük Araştırmaları Dergisi* 5 (İstanbul 1990), s. 213.

5 Orhan Bilgin, *a.g.m.*, s. 211-212.

Hayri'l-Beriyeye»dir. Birinci cilt 349, ikinci cilt 372 ve üçüncü cilt de 259 varaktır. Eser büyük boydadır ve her sayfada 25 satır bulunmaktadır. Ciltlerin sonlarındaki istinsah kayıtlarından anlaşıldığına göre birinci cildin istinsahı 1262'de ikinci ve üçüncü ciltlerin ise 1263'te tamamlanmıştır. Müstensihin adı Mehmed Rasih Bursevidir. Her üç cilt de Medine'de istinsah edilmiştir. Sırtı kırmızı, üzeri siyah deri cildle ciltlenmiş olan bu nüsha Üniversite Kütüphanesine Rıza Paşa'nın kütüphanesinden intikal etmiştir.

*
**

Aşki Mustafa b. Ömer el-Kilisî eserin ilk cildinde, Tevhid ve Münacattan sonra (1^b-3^b) «Sebeb-i Tercüme-i in Kitâb-ı Müstetâb» başlığı altında oldukça tafsilatlı bir biçimde ve süslü bir nesirle kendi hayat hikâyesini vermektedir. (3^b-11^b) Bu bölümden öğrendiğimize göre Aşki Mustafa Efendi Kilis'de doğmuş ve hadis tahsili için Mısır'a gidip bir müddet Câmîü'l-Ezher'de «iktisâb-ı ulûm-ı nâfi'a» ile meşgul olmuş ancak

Arzû-yı maskat-ı re's-i Resûl eyler gönül
Yüz sürüp a'tâb-ı Bâbu'llâha şevkile vüsûl

diyerek Mısır'dan ayrılmış ve «Mekke-i mükerrreme'ye vâsıl ve onbeş seneden mütecâviz neşr-i ulûm-ı nâfi'a ile meşgûl» olmuş ve dostlarının teşvik ve yardımlarıyla burada evlenmiş ancak bir müddet sonra çoluk-çocuğa karışınca geçim sıkıntısına düşmüştür. Bir yandan da Hz. Peygamber'e olan sevgisi «hâne-i dilden kâle-i sabrı yağma» edince

Na'tün itmîşdür beyân bâ-naşş Kur'ân-ı mübîn
Vaşf-ı şânuında didi Hâk rahmeten li'l-âlemîn
Dergeh-i Mevlâda red olmaz sözüñ bu 'âcizi
Kıl şerefyâb-ı şefâ' at yâ Şefî' al-müznibîn

diyerek Mekke-i mükerrreme'den Medine-i rahmet-define tarafına çoluk-çocuğuyla göçmüş ve burada müreffeh bir hayat sürmeye başlamıştır. Bir süre Ravza-i Mutahhara'da Buhari-i Şerif ve Mesnevi-i Münif okutmuştur.

Aşki Mustafa Efendi Medine'deki ikameti sırasında «her bir asrın Mûsâ-meşrebleri bir fir'âvndan vâreste olmayup fakire dahi erbâb-ı hased ifk ü bühtan» ettiğini belirterek huzurunun kaçtığını ve geçim sıkıntısına düştüğünü bildirir. Her ne kadar bu sıkıntısını gidermek için şehrin ileri gelenlerine manzûm ve mensur olarak halini arzemişse de «bin marifet zemânede bir aferinedür mefâdınca bu belde-i tâhire ehl-i mansıbları istihsânı ihsâna bedel eylediklerinden» bir netice alamamıştır. Bunun üzerine dostlarıyla yaptığı meşveret neticesinde İstanbul'a gitmeye niyet etmiş ve Hz. Peygamberden de izin almak için bir Regâib gecesi Ravza-i Mutahhara'ya giderek geceyi burada geçirmiştir. Ravza-i Mutahhara'da iken bir ara aklına ben İstanbul'da neyle geçinirim düşüncesi gelmiş ve bu sırada kulağına «bir nida irişüp Âsitâne tarafına 'âzım ol Nuri Mustafa Paşa'ya mihmân olursun âvâzesi üç defa zuhûr» etmiştir.

Mustafa Efendi 1257 Saferi'nin onikisinde bir salı günü Peygamberimize veda ettikten sonra yola koyulmuş ve dört günde Yenbû' limanına vasıl olmuş ancak bindiği gemi fırtınaya yakalanınca oniki gün «telâtum-ı emvâc-ı bî-şûmâr ile mevte müşâhedeğe karîb hal olup çâr-nâ-çâr» Yenbû' limanına geri dönmüştür. «Yeni dünyaya gelmiş gibi hayât-ı cedid bulup» karadan Mısır'a doğru yola çıkmış ve yaklaşık elli gün sonra «mahrûse-i Mısır'a vâsıl» ve bazı ziyaretgahları ziyaretten sonra Nil yoluyla İskenderiye'ye varmıştır.

Mustafa Efendi'yi Mısır'a varınca tekrar «elem-i deryâ» perişan eder : «Yelken sefâyinine süvâre asla cesaretim olmayup vapur ismiyle bir nev'â ateş sefineleri olur imiş anda meşakkat sâyirleri gibi olmadığından başka seri'ü's-seyr diyü fakire vasf eylediklerinden» İstanbul'a buharlı gemiyle gitmek ister ama bilet çok pahalıdır ve Mustafa Efendi'nin «kise-i sabrında ise Hak berekâtı üç guruş» bulunmaktadır. Evliyâullahdan isti'âne için Bursari hazretlerinin merkad-i enverlerine varup şeyhinin kendisine ihsan buyurduğu «salatiyye»ye meşgul olduktan sonra «ol mekândan taşra varup Serezli Ahmed Bey merhûma mülâki» olur. Ahmet Bey, devletlü Said Muhib Efendi hazretlerinin İskenderiye'ye teşriflerini duyup kendisini beklemekte olduğunu bildirir. Said Muhib Efendi'nin konağına vardıklarında Said Efendi «envâ'-ı il-

tifât-ı seniyyelerine mazhar ettikten sonra beraber vapura süvâr» olmalarını rica eder. Ertesi gün de Mısır valisi Mehmed Ali Paşa üç kese akçe ihsân buyurur. Birkaç gün sonra da Said Muhib Efendi'ye müsteşarlık görevi tevcih edildiğinde Said Efendi bunu Aşkî Mustafa Efendi'nin ayağının uğurlu gelmesine yorar ve iltifat ve ihsânlarını artırır. Üç gün sonra da vapura binerler ve «dört günde rahmet-i Rahmân gibi âsitâneye» ulaşırlar. Ancak burada karantinaya alınırlar : «anda cümlemizi bir mekâna haps eylediler. Acaba cürm ü günâhumuz nedür ve bu mekâna ne dirler diyü... istisfar eyledüm. Buyurdılar ki bu mekân mağfiret-gâh-ı müminin ve berây-ı tezâyüd-i azabü'l-kâfirin olan karantinadur diyü cevap dâde oldukça bu da bir kaza-i Rabbaniye sabr idelüm» derler.

Karantina sırasında İstanbul'daki muhibbânı Aşkî Mustafa Efendi'yi evlerine davet ederlerse de o cevap olarak «Server-i enâm aleyhi's-salatü ve's-selam Efendimiz Medine-i münevvere'ye teşriflerinde ibtida Eyyüb Ensari radiya'llahu anhu hazretlerine mihmân oldular. Fakir dahi fi'l-i Resulu'llâh'a iktida ol zât-ı kerâmet-simât hazretlerinin merkad-ı pür-enverlerine ruh-sûde ve ol cây-ı cennet-nişânlarında mihmân ve anda zuhur iden zuhurâta tabi olup ne mekân işaret olunursa ana göre amel iderüm» der ve yirmi günlük karantina müddeti sona erince doğru Eyüb Sultan hazretlerinin «cây-ı cennet-edâlarına» varır. Duâ ve cuma namazını edâdan sonra câmiden çıktığında önüne bir zât çıkar ve buyurun der. Mustafa Efendi «ne mekâna» diye sorduğunda arkadan omuzuna bir el dokunur, kimdir diye geriye dönüp baktığında tanımadığı bir kişi «memûr olduğun mekâna» diye sorusuna cevap verip gider. Yanında olan zâta «bu kimdür diyü sual oldukça, meczûb-ı İlâhiden Mahmud nâmında bir zatdur» der. Oradan bir kayığa binerler, kayıkta tekrar bu gideceğimiz zât kimdür diye sorunca «sabık sır-kâtibi ve hâlâ serasker-i şehriyâri Nuri Mustafa Paşa hazretleri» cevabını alır. Paşa'nın yalısına vardıklarında Nuri Mustafa Paşa, Aşkî Mustafa Efendi'yi «kemâl-i ta'zim ve tekrim ile» karşılar ve misafir eder. Ertesi gün Aşkî Mustafa Efendi Beşiktaş mevlevihânesine giderek şeyhi Abdülkadir Efendi'yi ziyaret eder. Âyini üstteki kafesli bölmeden takip eden Sultan'ın dikkatini çeker. Sultan tarafından gönderilen bir şahıs «ism-i şerifiniz nedür ve kankı belde-i tâhirede mucâvirsüz ve bu-

rada kankı zâtın hane-i devletlerinde mihmânsuz» şeklinde sorular sorar.

Aşkî Mustafa Efendi bir cuma günü selamlık sırasında padişâhı görmek için Beylerbeyi Camii'ne gider. Namazdan sonra selamlık merasiminde Aşkî Mustafa Efendi'yi gören padişah Nuri Mustafa Paşa'ya Aşkî Efendi'nin Medine'de bulunan âilesine ceyb-i hümayunundan üç bin kuruş göndermesini emreder. Mustafa Efendi'ye de üç yüz kuruş aylık bağlanır. Mustafa Efendi bu vesile ile Sultan Abdülmecid'e bir kaside yazar.

Aşkî Mustafa Efendi bu sırada bir Medine tarihi kaleme almaya karar verdiğini şöyle anlatıyor : «Şevket-me'âb Efendimiz Medine-i rahmet-define'ye ğâyetü'l-ğâye muhabbetleri olup berâyı celb-i du'â-yı Şehriyâri nefis-i nefis-i hümayunları için Medine-i münevvere'nün Türki tarihi tasannu'ât-ı ibareden 'ârî fehmi âsân ve nef'i hâs u 'âma şâmil bir kitâb-ı müstetâb olsa makbûl-i nezd-i Şâhâne olduktan ma'adâ nazar-endâz olan zevât-ı kirâma şevk-i mahabbet-i ziyaret-i server-i enâm 'aleyhi's-salatü ve's-selam Efendimiz müzdâd olup ol vesile ile vâfir 'âşikîn 'atabe-i 'aliyye-i Nebviyye'ye ruhsûde ve şefâ'at-i Hayrû'l-enâma mazhar olmaklığı bâdî olunur».

Mustafa Efendi Medine'ye döner-dönmez bu işi gerçekleştirme niyet eder. «Medine-i rahmet-define'ye bi'l-emn ve'l-emân vusûlümüz müyesser oldukta bilâ-tevakkuf kuvvet ve kudret-i isti'dadum bâzâr-ı cehd ü sa'yde sarf idüp bir tarih-i Medine tercümesine bezl-i makderet iderüm».

Mustafa Efendi İstanbul'da iki ay kadar kaldıktan sonra bir sefineye binip geri döner. Mekke'de 1257 yılının haccını ifa ettikten sonra Medine-i münevvere'ye varır ve eserini telif için hazırlığa başlar : «Kütüb-i tevârih cem'ine sa'y ü ihtimâm olunup makbul ve mu'teber 'arabî ve fârisî ve türki kütüb-i tevârih-i Medine ve bazı icabına göre Buhari ve Müslim ve sâir kütüb-i ehâdis-i Nebviyye ve siyer-i Peygâmberi ve devâvin yüzden mütecâviz cem' ve âmâde olunup». Mustafa Efendi tercüme için uygun gördüğü eseri de şöyle belirtmektedir : «cild-i sâlis dilbacesinde mufassalan beyan olunduğu vech üzre ba'de'l-istihare kerâmetlü, şerâfetlü, siyâdetlü es-Seyyid Ali es-Semhudî 'aleyhi'r-rahmeti'l-Hâdî hazret-

lerinün Vefâ'l-Vefâ kitâb-ı müstetabı tarih-i Medine'de 'adimü'l-mişl nazîri asla sebkat itmemiş olup ve aşâh-ı tevârih-i Medine-i münevvere olduğu cümlelün indinde müsellemler...»

Mustafa Efendi seçiminin doğruluğunu istihare yoluyla da kontrol eder : «istihare-i fakiranem oldukça üç def'a yed-i 'âcizâne me i'tâ olunmasıyla». İzin ve yardım için de Peygamberimizin ve müellifin kabirlerini ziyaret eder : «ruhaniyyet-i hakikat-i Muhammediyeden bi'l-isti'zân ve andan müellif rahmetullahı aleyh hazretlerinin Cennet-i Bakî'de merkad-i enverlerine varup ruhaniyetlerinden istimdâd iderek».

Mustafa Efendi 1258 Rebiülevvelinde tesvîde başladığı eserini 1263 Cemâziülevvelinde tamamlamıştır. Eserini kaleme alırken takip ettiği yolu şöyle açıklamaktadır : «tatvil-i kelâmdan ihtirâz, esânid-i ehâdis-i şerifenin ekser mahalde senedâtını hazf ve aşâh-ı akvâli ahz ve muhtelefün-fih olan bazı rivayetleri terk ve münâsebetle sâir kütüb-i mu'teberelerden le'âyif ve garâyib ve nevâdir derc ve zamm ve bazı eş'âr-ı zarif ve na't-ı şerif ilâve olunarak muğlak ibarelerden berî ve fehmi müşkil olan elfâz ve lügatlardan 'ârî». Müellif eserine, Sultan Abdülmecid nâmına tercüme ettiği için, «تعطير أرجاء الدولة المحمدية بطيب اخبار بلد خير البرية» adını vermiştir. Eserinin iç taksimatını da şöyle belirtmektedir : «dokuz bâb, yüzyirmi iki fasıl ve bir hâtîme üzre müretteb... ve üç cilde taksim».

*

**

Aşki Mustafa Efendi, birinci cildin mukaddimesinde de belirttiği gibi eserinin ilk iki cildini hazırlarken onbeşinci asır müelliflerinden Semhudî'nin el-Vefâ adlı eserini esas almıştır⁶. Eserin üçüncü cildi ise müstakil bir telifdir. Aşki Mustafa Efendi üçüncü cildin mukaddimesinde bu bölümü kaleme alışının sebebini şöyle açıklamaktadır : «Mevlânâ es-Seyyid Ali es-Semhudî hazretlerinin Vefâ'l-Vefâ nam kitâb-ı müstetâbının tercemesi itmâma resîde oldukça müşârün-ileyh hazretlerinin zamân ve eyyâmında e'kâlîm-i Hicâz-ı mağfiret-tirâz zir-i dest-i devlet-i 'aliyye-i 'Osmaniyye'ye

6 Eser ve müellifi için bkz. : Hamdû'l-Câsir, *Resâil fi Tarihi'l-Medine* (Riyâd, tarihsiz), s. 26-45.

geçmeden akdem olduğuna binaen zikr-i aliyyelerin ve Haremeyn-i Muhteremeyn'e olan hizmet-i celilelerini silk-i satra keşide olmamış olduğundan bu fakir hâtimühü misk fehvâsı âhir-i kitâba silsile-i aliyye-i Devlet-i Osmanıyyeyi ilhak ile şeref-pezîr-i kabul-i hâs u âm ve yekâyek Medine-i münevvere'ye ve nebze Mekke-i mükerrerme'ye vâki' olan hizmet-i celilelerin ala vechi'l-ihtisâr beyân ve silsile-i aliyyelerin nâ-süfte-i mervârîdeş silk-i satra dizüp... sülâle-i Osmanıyyede vâki' olan selâtin-i 'izâm hazeratları Medine-i münevvere'ye eyledikleri hizmet-i celileleri keş-şemsi fi vasati'n-nehâr hüveydâ olup muhabbet-i Resul-i Ekremde ne gûne bezl-i hazâ'in itmiş oldukları, sâ'ir devlet-i sâlifenin hizmetleri devlet-i aliyye-i Osmanıyye'nin hizmetlerine nazaran kırat gelmeyeceği bunda malûm olur».

Mustafa Efendi üçüncü cildi kaleme alırken yararlandığı kaynaklardan bazılarını da şöyle belirtmektedir: «Medine-i münevvere'de mevcûd olan tevârihlerden ve Harem-i Sa'adetin cidâr ve sukuflarında muharrer tarihlerden ahz ve cem' ederek bu mikdara reside mümkün oldu».

Medine Tarihi'nin üçüncü cildi müellifin, araştırmalar sonucu elde ettiği bilgilerin dışında müşahedelerini de ihtiva ettiği için Haremeyn'in tarihi üzerine çalışacaklar için önemli bir kaynaktır. Mustafa Efendi üçüncü cildi, yer yer çeşitli hadiseler dolayısıyla düşürdüğü kendi tarihleri ve kaleme aldığı şiirleriyle ve bazı keler de Vasîf, İzzet gibi devrin şairlerinin çeşitli vesilelerle yazdıkları kasideler ve tarihlerle süslemektedir. Özellikle Sultan II. Mahmud'un bu bölgede yaptığı sayısız hayratdan bahsedilirken çok sayıda tarih verilmiştir. Müellif zaman zaman siyasî olaylara da temas etmiş, Vehhâbi hareketi gibi bu bölgede uzun süre devam eden hadiselerden de mufassal bir şekilde bahsetmiştir. Devrin yeniçeri şâirlerinden birine nisbet ettiği «Yeniçeri eşkiyâsına» dair yedi sayfalık şiirde, bu ocağın yapısına dair ilgi çekici bilgiler vardır. Üçüncü ciltte Ravza-i mutahhara ve 'Ayn-i Zerka'nın basit şekilde çizilmiş tasvirleri de yer almaktadır.

7 Şiirin metnini muhtevî sahifeler makalenin sonunda tıpkubasım olarak verilmiştir.

<p>حصرت بکریک اوزرینه هجوم ایدوب سخت بخت خسروانه لرندت ووردی ایتمه لرینک قصه دلسوزی مشهورا فاق ایسه ده آستانه علیه دن بر شاعر پربلاغت بوکون یکجهری اطوار ناپسندید لرین قاجاله کدی داخل اوجاغ اولمقله آخال لرینه کجا یبختی آشنا اولدیضندک تفصیل ایله سلیک نظمه کشید اولوب فقیر دخی اجمال مرتبه سنک مزبور نظمو سطر صحیفه به ایزاد ایدوب قلم و غیر خلع ماده لر ی بوندت مستبات اوله جفندت سابر کونه تطویلده تصدیق اولما یوب آشوب نوابدن محمد قالمو: نیت خالصه سیله آخرینه بر قاج ایات ضم اولمشدر</p>	
<p>در دنیا اوصاف ناپسندیدن کوه اشقیای یکجهری است بل بن نظم خوش شلوب</p>	
<p>یوقا یش بزده مکر زده جه فم و عرفان بلز ککله هوس یش اولد مرا متا کوردیم قاعن هم عربین فی وصفه ایلم یکجهری این لم دیوبخی یولدا شد استد یکجهری اولدیغیز مجلسک تغنه لور بلوک ارکانز اولوب نیاد بعه قشلایم وضع ایتمک دخی یولدا شد اورته مزدخی مکر الی سکر لوده ایتمش صفه یولدا شلمیز جمله سیه آلمش نیش یولدا ش اولمغه سزا و اریسه آلمش نیش بعضی ماده لرین جز نیجه ذکر ایله لم یعنی اسواق سپرمل ایچیلدن چاروب بررغانا کجه یم دیرکن اوسوقدن درخال اشبو سپرنگ خصو هله برخال عجیب جفسته دم قزلدی یوق بو قوملک قشلاوقور لینی ولد قه سکا وصفه ایلم</p>	<p>الذاریب بو قدریره اوغرا تکبلایه شیطان ایتمدم بو قدر حال اوجاغی ازغان عفو ایله هر نقد وصفه دکله شایان جمع اولوب ایله دی بر بیجا یچنک جولان کفره خاجی کجه قوله اورکدن شایان تغنه مز اولدی بزم کفر مز اظها مر آن اوغرا باشمه دنیا لرا اولمکدن زندان ت عاشق فادانه یکنوارنه یطایه یورغان بواجی اوسطه متنا صفه دریکسان آتلرک تازه بی بوشت اختیار ی بوشتا نقد و طور کجه هم نقد ر بار و کوان کوشه باشنه طور و وسطا فقه مز بوران آل سپر دیوا و بیچاره ایلر ک بران کونک قاج دفعه بان و برمه در عیون کینک نسیله هو کجه غین ارمینان خوشک ایکی سینی دخی ایستون و برات</p>

<p> وارد رآندره . بکت غیرتی هم طغولسان او جاعتک سرتی سربله له آخر اعلان هیچ خلایق بوق قدم هله از جمله آنان بوق قدر اصالا اثر رحمت دین ایمان هر بری کارینه مشغول بر آلائی قلاوشان قتلانک انچه سینه آنرا بد لر تا لانات قتلانک کله قرار بود ایشی با برمهات قطره کیرمک ایچون اولوش اوده چارنا اغلا دیر آتینه باشی با ریچی با ریجیان او جاق امانی ایله دایم او لور زیندان طور تیجی باشی طفا طور تیلیقی وزمان کلبکی بر برینه دایم او لر دندانات خریوب غلیر لیراق طشره ایدر اوده دان بر آلائی بکت ایچون آنک احوال ایمان کچی و کوند زقبویه بقیدن اولمز نقصنا البیخی اوبد ره نور جمله سنه بازرگان شمدی فغانزایلیه لم سزه بیان ترک ناموس سلطانی ابدوب راضنیان اتفاق ایله بتون بکچی لر طغنیان نقراتی اوله جن بر ایچوز نکبشان همد بونله ملخی ایدی چوق هستر یان ایندیروب میدانه باشد باشه باقر قزغان نامی میدانه قباچی او سر کرا هات اوقره قبطی صفاتلی او بطنایچی دشمان بو ایدی وصلتی چینه بوضورت قران </p>	<p> بونله قیاس ایتمه ساکن سر حد اف قتلانده بکچی بولوش ای حیوه لک بر آلائی خریوب ططر لری بوضو صفایم شمد باشی بک اوطله بلگی ویدر اقداره اختیاران سقا باشی قره قلاچی و چی متولی ایله یا زبچی و چی بکد لا ووب چو ناچی بختی و بیلا و جاکل ایتمک ایچون باش بولک باشی دچی بر بولک ايسر زایله هم کوچک جاوش ایله او طلیقا و شراب و شر دین اسلامه سین اولدی بیچی بوقوم کتخدا بیروی و محضرا غا اطرافلی ایسه سر کصوفی ایله دیشله زغریجی باشی ایکی سوی ایدو بیضنه قول کتیه تک هله بکچی قند بیستی سن هیچ چوره بونله جمله سید عزلی ایچون اغانک ای قدم بومسلمانلغه هیچ لایچی یولزاشته بو ارکانز اکل شلدی شان اسلامی بکت ایتمک آغان ایتدک بیضا سلطان سلیمک خلع چون ایدیلر ابتدا بجه سینه بو غزینک قلعه لری اویدروب کندولر بر بولک اترکی دچی کلدی استبوله ات میدانه بو ایتلر باشلری فشتی قباچی ایله شهرت بولوش بر طاق کندوی بلزلره اولباش اولمش بو کاتایع و ارایدی بر ایچی باش میدانه </p>
---	--

<p>جمع اولوب میدان کلمه بوغغای مطربان بر عجب کله فریدین ایلدی اولغایر نان موسیقی پشای یهونگ او سر موسویان غاقبک رنجی وردی بلا سین بزبان کنده وی بنیایدوب لمانه تنگ اولندان استمالک ایله ویرنجی او گروه میدان ایله دی دولت عثمانیه بونجه خسران قاصیصکر کرده ایله یاحصنا اول آن قصدایدوب حیرت جانک دینلر جمله نه کتورک جمله رجاالی این لم عدمه روات اوساعشاینگه خجری قتی زار مکان ایتدیله طبعی ایله قوسن بزبان آجدیلر یار شهنی غالمک اوستته دهان جاشی شاهه بو احوالی بدوبل سیدان مرحمت ایلدی خلقته اوزنان شاه جهان اولدی کار کابیر پر اشته اوگون مصطفی کلمه سیکه اوزنما جمله به دعب وهرسان اولدیله جمله غرور اوزنک سرور و خندان بیره کجور سوز او قرغانی جناب سبحان کندی بر لوزینه قالمدی هیچ بیر و جوان سکه بوش اولمشدی پادشاه خالیشان ایتک اون دورش ای عبادت اوستوسلطان قیلدی اون دورش آئی وده ملکنه حکم و جمله دنیا ی فساد ایلدیله اول قوره خاطره کلیه جک شیلر کایتک سیران</p>	<p>چوق غریب لاری یار ساکن اسلامک اولوقت قاشم سر مستد صدر عالی بیمله و شیطنتی ایلش اول ترتیب بی حرم خجلی رجاالی ویزید ایتک شهید بعده مفتی دولت اوله جو سرناچی واروبیا اولخردنجی اولم اوکری سید شیخ الاسلام او طوبالاشته توتور انا آجدی میدان او ده فتح کتاب جمله حلا ایلدی فغشایق تیز اخلاصهار بیدیلر شمدی سزه لایق اولاناشته بود چون اشنگه بوسوزی بعضی قباچی کافر غاقبک جمله رجاالی کتوروب میدان جمله اشخاص یله بودم علم برک اولوب خلع شاهنشاهی تصویب ایدوبل جمله چوق نظر قیلدی بولارک خالنه سلطان ایتک تختی اودم ایلدی بیعت کندی قهرمان هشتا اولگاد شهنک خشمندن کوش ایدوب بیعت جاوسرا و کرون انبوه ینه وضع ایلدیله قتل لره قرغان اشته بوترا اوزان جمله بقلوب کندی صکره سلطان سلیم ایتشدی ترک دنیا برایکی تا بهی یله حدر و خاصنه جالس مستد عثمانی اولان مصطفی شاه بو زال قده قبایقی و نغرا عواظ کوش اولغز چو غی نلرقی چوقفته ایدوب</p>
--	--

<p> قبودن اولدی سرفته دینی بر سر سکیان ایلمشرا یدی نفرت خون اعینا ارکان مصطفی پاشای عیلاز او وزیر بی دیشان اورنجی ایدی قباقی باشین ایستگ غلطان ایستدی قلعه نغزاتی تون خون افشان ماهیوش دولدی نغز لاشته ایله عثمان ایستدیر آکاد عاجله رجال و نسوان قورتر ایم دیو میدانه قوردی باش ایله جان نیجه آچک بوکون اوزن مثال رسالان بعد بانه جمع ایلدی وافر اعیان مهراخذ ایستگ ویزردن او جلیل العنوان یدی و جاقا غایه هم وز زاهم میزان دیکد او جلیله سلطنت سلیمی تلو دیان ایستگ ایضا تون اول طایفه بکچر یان ایستدیرین تخنه اجلازین کابولان اولان جمله کزک باشنه ایلم البت بران اینشید و بطضرا و ندراره دیلرد زمان پادشاهی قوشاد و بطور مستیک فالاحا سدا بدویا بیله بونی مقربا غایان طاش با ترکی تون سنگ مشالی طوشان ایتمشگ بونی هیچ کسه بوجمله کوماز قیقه حوق کافر بیدین بزید مروان اغار جاریه لر بلجیان هم عره بان دیلم حضرتنا الله این قبری جنات کورمک بویله شهید و لثال عثمان </p>	<p> هله سکیان باشی غایطلری ایچ کوریم بونلک بدوشی شایع اولوب طرافه اوقیاجی اوله جن کافره اعدا میچون ایستگ مامور اوزون اغای بوغاز قلعه جلدی سیغنه غلاقند اوکون اولغازدی اکثری کندینی دیار آقوب ایستگ فرار اشته بومزه خبر شایع اولوب نیایه مصطفی پاشا و طغوز بالرائندن ملکی کلدی باش کون سنبله خبر سز برکون خانج سوزده و شوز کون قهدارام ایستگ کلدی برکون پاشا قورسته قوجو عسکری جمع اولوب یاب هایونه و حال و علنا طوندیلر جمله قولاق مصطفی پاشا سوزیه و وراید و سلطنتدین بو قدر فنه لری اولوبی انعم عالم او سلطان سلیمی اکر اولما زایسه اجلازین کون الیناه قدیم چون تمام ایلدی بوسوز لری پاشا اولدم شیخ الاسلام وقت ایلدی عز مرد کاه کوشا یدوب سوزینی شاه ایلدی مجلسه نظر اندرون خلقی قمو حال نیدیکن فهم ایستدی کنگه عقلنه کلر دی بود کلو اصلا سربوستانی و میرا خور اولا ویزید او شد بیلر جمله بی اولت سلیم مظلومه کربان کجه شهید ایلدیلر اول شاهمی حیف صد حیف او شهنا و جهان مظلوم </p>
---	--

<p>مغفرن ایلده اولشاه جناب ضمران چاغروبنا له ایله ایلدی قریب فغان اورطه قابوی همان یندی اودم غواضنا کندی همو خانه دعوت خیر یله لالا یان حاضر اولش ایکه هب جمله اهل دیوان چالدریوب کوس یشارت عالم اولدی شاه ایتدی دور مصطفی خانی دخی ولکون منان ایتدیله جمله بی بی شاه یله پوس نامان ذاتما نصر تنی ایلده الله احسان مهری مصطفی پاشایه ویروب اولخانان امرا بدوب مصطفی پاشا دیکه دائم اولان باشلندی نایسه تنون ایلدی بند زندان باشی قطع اولدی دخی ایلدی سوره بران جمله قاتلر نیک ویریکه بلا سین بزنان آجدی جنت قوسین ایلدی دعوت صونا بخش آخریه کندی شنا یله یا یان باشلندی کیچیری - اورمغه پیران هک چاقلی کوننی بورمشدی دوران بر برین کورمز اولوی قلمشک ولد اشان سز سکر نویله شما ایله او طایه صیحات قیر دیر لرایدی بومینه مزی جمله میان قیرمغه جمله مزی حکمشیک بیفت نانا باشلندی قشلا ده ده مشورته بی دیان طغوزنجی خلیل وسطه اورب کوهستان ایتدیله جمله بی بو قرله عهد و پیمان</p>	<p>حق تعالی شهدا زمره سنه شاه ایتسون مصطفی پاشا بو احوال دویجه در حال امرا بدوب جمله - برن یوردیلر ایچور ایچور کیری عمو ما علما و آسدا کلدی قبا لله تخت اوکنه سلطان محمد بصکد تخت اوزن قدم بمنیله اول شاه فرید حیف اید ویر عیسنه ایتدی کیچر عذر عظیم جمله شرطیله ختام یوردی دخی دم امر جلوس حق تعالی این توفیقی اولشاهه رفیق چون تمام اولدی جلوس هم دخی بیج در رضا پاشا قوس کوندری صدارتله او کون او کیجه جمله سزای ایچور اولان غدار کی شاه سلیم قافی ایچور ایتدی کون جمله بی اکنه اولیاد شهیک دخی فن و لمادان اول دفن اولدی یقی کیجه تره سنه شاه شهید یکچیر کاغچه دخی نیک ابرته بی کون چو کدی دبار او جفل ظابطنه نایسنه یوز طوبی غیری او چاق سم خرابه کچو اولقد رزل خوف کلدی که وصف ایلده هم قشلا ده اورطه کاد غوغا لیل و لسه دیشیم باشلندی قیرمغه بومینه ایچون باشمزی اولدی بوکان قانع دخی بوندن بشقه صکره خیری یکیمان ایلدی سکیان نجر پر لیله قدر ایدی هک وسطه لرا اولدی نمان اوسطه لر زمره سنه اولدی رنیل و ککافر</p>
---	---

<p> جمع اولوب تیلجه قابیچی ایله حمالان قریدی دولشا و زدیینه یکیدن برطوفان اولدی دریاخی آتش ایچره نضک اندازان یا ندی آتک بولنان جمله رجال و حیوان ایلدی مصطفی ناسا دنجی ترانه او طات ایتمدی حال سنبله نظر برامعانت دیش و روپ لاشه سکنانه منالی طر تاران جمله بزدن ایدی و لکونده بنو ایچی سوزان کیره لم دیر ایکن اولکی کیم قیودان یا غدیر و قوروشی اطراف منالی باران آطیلور کچ دنجی آماده ایدی جوق هاوان ای دیوب اولدم غلبه مصطفی خان خفقان ایلیه رحمت آکا دنجی جناب رحمان ایلدی کتریم عز و طوی بیزارت جمله مز سیدانه کلدکه دونه لم دیویلان دیدک آتله افندی بیری بوخاله قویان شمیدین صکره بزه سزرالین استیمان قوبه اولسوی بعدا زین ایتمه لم فتح زبات عفو احشا ایله مالوف اوله کلن شافا ایلدک پادشه عالمه ارسال و زادات اولدی یلر غازم درگاه معایه همه آن دیدیلر کچه بولار ایلدیلر چون عصیان مغفرت کونلریدر شهر مبارک رمضان کلدی بونلره حقیقت دیوندا من و جونا بنه بر غیرت سمته آتدق چو کات </p>	<p> بصدیلر ناسا قیوسینه بولار آنسزدن اوور یلر آتسه ناسا قیوسین اولن لر کور کچون مصطفی نفر هم عسکریدن چان نه قیلدی اطرافلری اولی آتش عاقبت محزون ایچنک طوشوب جبه خانه قیون غافل ایدی منایم ایدی هیچ صوکن چوز و فاش ایتمدی کیم دم مصطفی لاشه بزر غیردی صوره نقد را بیکه فاش اولداند یوز یوز صکره واروب نایله یون اوکنه کاضی ناسا ایله رامز ناسا بر جمله ای دیوب بالیمز طویلر اغا قیوسنه دریادنت یوزالقد اولان جنک مهیب او ازدن ایتمدیکن بولدی و بولور دنجی آتک کار بوزدی بر جمله مزی نایله یونک بزی سیفند باقی ناند کوزه دو بیست متر دعوت ایتمک علما زمره سینه میدانه مصطفی ناسا ایبری آتسه اوده دفع الله جریمز عفو بچی ختکار مزه سوبله یکن بزم عصیان ایله نضه تیزی عفو ایستون علای بوکلاملر ایله فیرفته ای دیوب راست غنن ایلدی سوزلریمز چون علما واروب آنلر دنجی بو سوزلریمز سرتاسر شکره لایق سزه عفو ایله درختکار علمدن بورجای ایشدوب شاه کور جمله طویلر و نضک جنگاری بیدک اولد </p>
---	--

<p>با شلاق مصطفی دولتیه و بر مکه زیان این مزاکا علاج کله ده دهره لغمان لاشه و شن سحر نیمه قوشا را و ستایان صحنه ای قزانه آنرا ولورکن حریات هر کس اولدی دبدیکی صحبتی مکر پشیمان عازم سم جشم اوله لر کستانخان ماعدای دخی و صفایله اینستو یارا اولور زیدیکر ضمه دآشم کفرات بریمز بینه قدم بیخه قوردر هر قربان یا لکر باشنه فتحه صفا نورلق کرمان خاچی بختاش کی برزاته ایدر لر هم شان نقدر سوسلسم اتمامنه یوق تاب نوان یا لکر کندی کیدر قازغانله جور بیخه برغزک سبغه کورسه اولور لر زان یوزمزدن ایچی اسکندرا اولندی قربان اختصلاً اینجوه لک آکلر آتی اوستادان ایلدی شمیدی فرو شو کیتی هر لغمان اهل نیته بو طریق اهل ایدر لر احسان نیجه سادات کرام خون ایدر بیضه رو نیجه ظلم ایلدیلر و صفایه عم کمر افان صورت آنلردن ایدر لر سزه هچله بیان بی جرم قتل ایدوبن و پر مزو یجا صلا مان وقتی کلدک جناسین بوله چند ایشنا</p>	<p>ایچیک برده سنه قشلاوه جمعیت ایدوب اوسطه لرایله یلدیله اموری تلویپ جمعیت کاه کلاب اولدی اوان میدانی اوسته خنزیر لر ییچیک اوچا پاک برینه اوسته لر ویرک نظام دیر لر ایکی دنیا حضرت رتیا نام جله بیخه قهر اینسون کله لم بزینته اسکی صده ده ای حیوه لک کنسه کور مشی عجیب بز جلین خاین قوم بویله بر طائفه شوم اولور زب لکیم لاف ایله دشمانه قور شونه هیو مر لر اوچا بی نیت ایدر لر دخی اهل الله اوچا خلک عالی بن وصف تکمیل سفره قصبین اولسه بر ایچی اوج اوت سفره عازم اولان بیخه قبان بولدا شد لغت اولسون اوچا غم اکانا بیج اولانه سوزی ختم ایله اوصاندق اوچا حالند حضرت پادشاه کسور دادا قدر لک خاچی بکذا بر ولی بندک بی اولدی دیر لر سل سینه ایتدیلا اولاد رسول الله لاشه پاکترین طهر حیوان ایتدی جلب عتیب کلیم دخی اودقا اهلین کوسه لر سید سادات کریم الذاق قورمز آنلره بزم آهمز انشاء الله</p>
<p>اشته بو نظم خوش سلو به خلق سلطنت سلیم و جلوس سلطان مصطفی و قلمور و صحنه باشا بیرا قدر و شها دتلری بیخه ایچله ابراد و بیان اولمشدر سلطان سلیم خان</p>	